

СОЦІАЛЬНО-ПРАВОВІ КОНЦЕПЦІЇ В ТЕОРЕТИЧНІЙ І ПРАКТИЧНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ Г. В. ЛЕЙБНІЦА (до 300-річчя від дня смерті)

Проаналізовано деякі питання багатоаспектної теоретичної та практичної діяльності в соціально-правовій сфері німецького мислителя Г. В. Лейбніца. Зазначено, що серед видатних особистостей західно-європейської науки і культури важливе місце належить геніальному німецькому вченому, енциклопедисту, філософу, логіку, математику, історіку й дипломату Г. В. Лейбніцу. Вказано, що мислитель був не тільки видатним ученим і просвітителем, а й талановитим організатором наукової діяльності, яка насамперед була спрямована на створення наукових установ у Англії, Німеччині, Франції, Італії, Росії.

Зауважено, що Г. В. Лейбніц брав активну участь у громадському та політичному житті, творчо і напружено працював, зокрема й у галузі юриспруденції Німеччини.

Ключові слова: діяльність, концепція, наука, право, практика, теорія, юриспруденція.

Постановка проблеми. Г. В. Лейбніц увійшов в історію не лише європейської, а й усїєї світової науки і культури як відомий учений, що все своє життя присвятив науці як важливому чиннику прогресивного розвитку людства. Він у своїх наукових дослідженнях запропонував низку ініціативних концепцій, які досі не втратили науково-теоретичної та практичної цінності.

Мислитель зробив чималий вклад в аналіз проблем історії держави і права. Після захисту докторської дисертації Г. В. Лейбніц, окрім багатьох організаційних, дипломатичних, соціально-політичних проблем, активно досліджував галузь права.

Стан дослідження. Серед учених, які аналізували деякі соціально-правові погляди Г. В. Лейбніца щодо розвитку науки і права, є такі російські науковці, як: А. Деборин, Г. Майоров, І. Нарський, Л. Спокойний, А. Суботін, Г. Фішер. У вітчизняній науці діяльність мислителя є недостатньо вивченою, що спонукає до нових наукових пошуків, присвячених висвітленню діяльності, визначенню значення поглядів Г. В. Лейбніца з огляду на вплив його думок на новітній розвиток науки та соціальної практики.

Метою статті є аналіз соціально-правової діяльності Г. В. Лейбніца.

Виклад основних положень. Серед головних постатей в історії західноєвропейської науки та культури чільне місце посідає Г. В. Лейбніц, який провадив наукову, філософську, юридичну і політико-дипломатичну діяльність. Німецький філософ увійшов у наукову і світову культуру як видатний мислитель, енциклопедист, котрий залишив людству чималу науково-теоретичну спадщину, яка стосується філософії та права.

Г. В. Лейбніц народився 1 липня 1646 р. у німецькому місті Лейпцигу. Він ріс і виховувався в сім'ї педагога. Його батько – професор Лейпцизького університету – викладав для студентів право та інші дисципліни. У п'ятнадцять років Г. В. Лейбніц стає студентом Лейпцизького університету. Він обрав вивчення права та інших наук. В 1666 р. у 20 років Г. В. Лейбніц в Альтдорфському університеті успішно захищає докторську дисертацію «Про заплутані судові випадки». Свою подальшу професійну та наукову діяльність він творчо поєднує на службі у м. Ганновері у ганноверських герцогів. Зауважимо, що Г. В. Лейбніц ґрунтовно вивчав і аналізував твори античних філософів: Платона, Арістотеля, Демокріта, Геракліта, Цицерона та інших, яких вважав «учителями роду людського» [1, с. 410]. Він вивчав твори Декарта, Гоббса, Локка та ін. Варто зауважити, що Г. В. Лейбніц підтримував творчі зв'язки з представниками різних наук, діячами культури та релігії в різних країнах.

Серед проблем науки й філософії Г. В. Лейбніц досліджував соціально-правову тематику, що сприяло формуванню власних правових концепцій, які мали соціальний зміст. Мислитель чималу увагу приділяв значенню держави і права в суспільстві.

Він вважав, що держава – це сукупність людей, котра організувалась за наявності державної влади, яка захищає права і свободи людини, але держава і право зобов'язують громадянина суворо виконувати їх вимоги. Отже, є державні панівні верстви та підлеглі. Г. В. Лейбніц уважав, що держава виникає внаслідок суспільного договору, водночас суб'єктом влади (*imperium*) є держава, а не особистість правителя, котрий є лише довіреною або уповноваженою особою.

Аналізуючи взаємозв'язок природних прав людини, Г. В. Лейбніц стверджував, що Бог визнає «природні права людини і громадянина» [2, с. 101].

Згідно з суспільним договором народ обирає правителя, законодавця. Всі члени суспільства є підлеглими державі, а не правителю. Укладаючи суспільний договір, кожний член суспільства зобов'язується дотримуватися його законів. Мислитель вважав, що народу

належить право чинити опір владі правителя (вождя) у разі порушення ним своїх обов'язків.

За своїми поглядами Г. В. Лейбніц був ідеалістом, мріючи про створення ідеальної держави, в якій існуватиме законність та справедливість. Такою державою є «Град Божий», в котрій повинен бути суворий правовий порядок, де Бог завжди керує відповідно до законів справедливості (*Dieu meme agit selon la justice*). «Град Божий» є вдосконаленою державою, якій повинні відповідати всі наявні на землі державно-правові установи.

Розглядаючи сутність держави та права, філософ проаналізував також проблему взаємин правителя та громадянина (бюргера). Якщо в царстві деспотизму панує страх, то в «Градї Божому» Бог діє згідно зі справедливістю, але справедливість Бога залежить від вічних законів мудрості.

Чи може Бог порушувати закони природного права? Ставить запитання Г. В. Лейбніц і відповідає: «Такою гарантією є моральний закон, моральна необхідність» [2, с. 100].

Г. В. Лейбніц розрізняє три ступені природного права або справедливості. Мислитель формує такі юридично-правові та моральні вимоги. Перший ступінь – строге, суворе право (*jus strictum*), взаємна справедливість; другий – рівність (*jus aequum*); третій – благочестя і праведність (*pietas i probitas*).

Суворе право гласить: «Не роби того, чого не бажаєш собі, не вчиняй несправедливо»; рівне зобов'язало: «Роби кожному те, що бажаєш, щоб тобі робили, віддавай кожному своє». Благочестя – «Не тільки не учиняй несправедливості, чини лише справедливо зі всяким, бажай кожному блага і щастя, і сприйй йому як власному, живи добродібно». На цьому останньому ступені індивідуальні інтереси збігаються із загальними. Право втілюється в мораль і етику.

Г. В. Лейбніц уважав, що у світі існує не лише добро, а й зло, вони перебувають у діалектичній єдності, але «добра виявляється завжди більше, ніж зла. У цьому світі кількість добра є найбільшою» [3, с. 324]. «Найгірший світ, – заявляє філософ, – це не той, де панує зло, а той, де зло перемагає добро».

Мислитель зауважував, що у боротьбі зі злом важливу роль відіграє право, завдання якого, на думку Г. В. Лейбніца, як і держави, бути гарантими загального блага народу, їх головним завданням є вдосконалення суспільства, в якому важливим чинником є безпека, взаємна користь і взаємодопомога.

Надзвичайно цікавим у концепції суспільства, держави та права є думка про значення праці в житті і кожного члена суспільства, спря-

мованого на розвиток та вдосконалення, і окремої людини, і всього соціуму.

Г. В. Лейбніц сформував низку цікавих гуманістичних ідей і проєктів щодо поліпшення соціально-економічного та правового становища працівників. Верховна влада та уряд повинні піклуватись насамперед про тих, хто не в змозі забезпечити себе, видавати аванси найбільш вразливим, створювати страхові організації для надання допомоги у разі нещасних випадків.

Мислитель пропонував створювати будинки для сиріт, де їх можна навчати і виховувати. Вирішуючи соціальні проблеми, Г. В. Лейбніц вніс цікаві пропозиції щодо реформи податкової системи, ліквідації кріпосного права і введення громадського самоуправління.

Німецький учений Е. Рук, характеризуючи соціально-правові концепції Г. В. Лейбніца, зауважив, що він виступав за ліквідацію свавілля абсолютизму, підкорення правителя (монарха) праву. Він наголошував на необхідності свободи та рівності громадян. Визначення мети держави вбачав у реалізації права, спрямованого на вдосконалення кожної особистості та сприяння їх щастю [2, с. 101].

Серед соціальних проблем, які досліджував німецький філософ, були соціально-технічні та етико-моральні наслідки розвитку науки тих часів. Г. В. Лейбніц постійно нагадував, що хоча наука має важливе значення для вдосконалення виробничих сил і «суспільного благополуччя», але вона може стати зброєю війни і у майбутньому призвести до непередбачених наслідків неконтрольованої руйнівної сили [4, с. 40]. Нині ця думка мислителя є надзвичайно актуальною. Г. В. Лейбніц переконував володарів у тому, що мир, торгівля і промисловість є значно кориснішими і більш прогресивними для розвитку суспільства, держави, науки і культури ніж війна, яка призводить до величезних людських, матеріальних і моральних втрат. Вона є важким тягарем насамперед для простого народу. «Лейбніц, – зазначає Л. Спокойний, – не до всіх війн із погляду моралі та права ставився негативно. Війни з «варварами» він схвалював» [5, с. 45].

Цікаві соціально-політичні й юридично-правові ідеї формулює Г. В. Лейбніц, звертаючись в одному з політичних трактатів до французького короля Людовіка XIV. Мислитель висував ідею, що війни між цивілізованими європейськими народами є не «тільки злочином (*res impia*), але й безглуздістю» [5, с. 45].

Тільки мирним способом, – заявляв філософ, – християнські держави повинні змагатися, наприклад, договорами, торгівлею, промисловістю, мореплаванням [5, с. 45].

Г. В. Лейбніц, формулюючи свої соціальні проєкти, пов'язував їх не лише з правом, а й із мораллю. Він виступав проти наявної роз-

коші й експлуатації народу панівними класами. Мислитель вимагав обмежити розкіш, заборонити безкорисні подорожі, в результаті яких вивозяться гроші та проникає негативна мораль... «Нерозумна розкіш, – заявляє Лейбніц, – тягне безглузде удавання й наслідування недолікам» [5, с. 46].

Чималу надію у вирішенні соціальних проблем німецький мислитель покладав на правителів, він закликав віддавати їм шану (*eneration*), і бути відданими їм (*une certaine tendresse*) [5, с. 47].

У сфері науково-професійної діяльності Г. В. Лейбніца важливе місце посідала юриспруденція. А. Деборин із цього приводу зауважив: «По освіті Лейбніц був юристом, але й дослідження, пов'язані з юриспруденцією наукових проблем змусило мислителя значно розширити сферу своїх занять, зумовило створення гігантської універсальної системи знання».

Юриспруденція в житті, науковій діяльності Г. В. Лейбніца, на думку І. Погребиського, «стала однією із важливих справ усього його життя» [6, с. 43].

Г. В. Лейбніц визнавав, що «...юриспруденція зумовила спершу дослідження природи душі, оскільки він ґрунтовно аналізував основу права. Його прагнення дослідити першооснови змусило його вивчати психологію, але він продовжував пошук доти, доки не проник до останнього джерела свого знання – математики та фізики» [7, с. 97].

Юридичні питання Г. В. Лейбніц вивчав систематично. Так, у похвальному слові Г. В. Лейбніцу, яке було зачитане після його смерті в Паризькій академії наук (1717 р.), його назвали великим юристом Німеччини [6, с. 44].

У Німеччині, розпочинаючи з середніх віків, професія юриста стає престижною. Ф. Енгельс писав, що «німецькі юристи в боротьбі проти феодалів і королів, і бюргери знайшли могутню підтримку поміж юристів» [6, с. 44].

У магістерській роботі «Приклади філософських питань із юриспруденції» 1664 р. Г. В. Лейбніц заявляв, що філософія й юриспруденція взаємопов'язані [6, с. 45]. Він вважав, що юриспруденція є наукою про роль права, а також проблем справедливості та несправедливості. Зауважимо, що Г. В. Лейбніц високо оцінював «римське право». Він захоплювався тим, наскільки глибоко і проникливо римські юристи зуміли формулювати правові визначення; вказував, що воно є найдосконалішим. Коли я робив перші кроки в юриспруденції, – писав Лейбніц, – я обмірковував, як можна б було викласти в чітких, коротких, зрозумілих словах... елементи права, які вміщені в римському правому корпусі, для того, щоб поліпшити соціально-економічне

становище працівників». Підкреслюючи значення римського права, мислитель указує, що майже вся Європа користується ними [8, с. 108]. Цей погляд вважав слушним Ф. Енгельс, який зауважив, що «римське право є класичним юридичним документом... що всі пізніші законодавства не могли внести в нього жодних суттєвих поліпшень» [7, с. 412].

У своїй теоретичній і практичній діяльності Г. В. Лейбніц приділяв увагу правоохоронній системі того часу і насамперед чинним законам. Він, як і Сократ, уважав, що, якщо існують закони, кожний громадянин держави повинен їх виконувати. Розглядав такі закони, які будуть слугувати на благо всьому суспільству. «Ми повинні прагнути, – зауважував Г. В. Лейбніц, – до того, щоб згідно з нашими здібностями зробити всі речі, майбутнього і ті, що існують, добрими, які повинні слугувати на користь людям... завдяки чому прокладаємо шлях до майбутнього, до ще більшої насолоди та щастя» [8, с. 243].

У 1677 році Г. В. Лейбніц приймає пропозицію ганноверського герцога Йогана Фрідріха перейти до нього на службу. Герцог поручив Г. В. Лейбніцу як юристу підготувати документ, спрямований на правонаслідування та зміцнення його влади. Результатом його праці став «Трактат про посольське право німецьких князів». У цьому документі мислитель уміло використав історичні факти, які і з політичного, і з юридичного погляду давали всі підстави на «законне» право на владу та володіння. Трактат справив сильне враження. Й. Фрідріх його високо оцінив і після року служби, в листопаді 1677 року, Г. В. Лейбніц офіційно стає державним чиновником при юридичній канцелярії. Ця установа виконувала функції міністерства юстиції. Обіймаючи посаду радника юридичної канцелярії, Г. В. Лейбніц значну увагу приділяв реформі наявного судочинства. І. Погребиський із цього приводу зазначав, що «можна тільки захоплюватися наполегливістю Г. В. Лейбніца, незважаючи на всю багаточисельність його занять, справ і обов'язків» [6, с. 130]. Так, Г. В. Лейбніц у Ганновері збирає матеріали стосовно місцевого права з метою його систематизації та кодифікації. Серед його рукописів у бібліотеці Ганноверу в розділі «Юриспруденція, том VII: доповіді, рішення і відповіді» зберігається (тільки за 1677–1679 рр.) 13 доповідей із цивільних справ, котрі він підготував як радник і, крім того, шість висновків у кримінальних справах і багаточисленні документи юридичного характеру.

Зауважимо, що низка цікавих проектів щодо вдосконалення права, практично залишались на папері, філософу доводиться займатись рутинною роботою, складати різні виписки із заяв, протоколи допиту, робити висновки щодо різноманітних юридично-правових документів. Таку роботу Г. В. Лейбніц називав сізіфовою і зазначав,

що не виконував би її «ні за яку нагороду, ні за які почесні» [6, с. 131]. Так, оцінюючи свою наукову, юридичну та дипломатичну діяльність, Г. В. Лейбніц підкреслював, що йому часто «...доводилось діяти на політичному й юридичному поприщах і знатні князі інколи в цих питаннях користувалися моїми порадами, я ж перевагу віддавав науці та мистецтву, оскільки вони постійно сприяють славі Господній і благополуччю всього роду людського» [6, с. 136].

Л. Спокойний, характеризуючи діяльність Г. В. Лейбніца, написав, що «він був радником ... широкопрофільним спеціалістом. Його посилали з дипломатичними дорученнями і він дійсно був талановитим дипломатом, оскільки глибше, ніж хто-небудь інший, розумів сутність й історичний сенс міжнародного взаємоз'язку своєї епохи» [5, с. 11].

Герцоги та курфюрсти користувались його знаннями з різних галузей науки. Г. В. Лейбніц зазначав, що, незважаючи на те, що йому вдалося здійснити низку важливих відкриттів, які були високо оцінені іншими вченими, він не знаходив могутнього правителя, який би достатньо мірою був зацікавлений його ідеями. Серед недоліків соціально-політичного, економічного та культурного життя Німеччини Г. В. Лейбніц виокремлював «незабезпеченість прав людини і недосконале судочинство. Влада в Німеччині, – зазначав він, – прагне зберегти свої права і привілеї. Слабкі бояться пригнічення; сильні побоюються, що їх свавілля буде обмежене» [5, с. 10].

Важливим і невід'ємним правом людини є право захищати своє життя. В листі до Т. Гоббса, Г. В. Лейбніц писав: «Ти правильно визнаєш, що в середині держави зберігається право захищати себе, якщо загрожує загибель» [9, с. 113].

Німецький філософ вважає слушною думку про право народу захищати свої права, свободу та безпеку, якщо «...лютує свавілля тиранії і ті, хто стикається із цією небезпекою, мають право боронитися» [8, с. 114].

У системі правосуддя Г. В. Лейбніц важливу роль відводив чіткості та зрозумілості формулювань понять і спеціальних юридичних термінів. Він критично ставився до будь-яких софістичних вивертів, які в своїх корисливих цілях використовували деякі юристи. На думку філософа, це було зло, оскільки воно вносило плутанину в правосуддя [10, с. 349]. Цей метод, – підкреслює він, – є достатньо незрозумілий і недостатньо корисний. Щодо схоластичних, абстрактних понять і в юриспруденції, зокрема і в філософії, він демонструє своє негативне ставлення, наголошуючи, що вони є безглуздими та некорисними. Мова його творів, як зауважує Г. Майоров, «...дохідлива, прозора

та переконлива» [11, с. 10]. Г. В. Лейбніц неодноразово заявляв, що філософ постійно повинен піклуватися про зрозумілість мови в розвитку науки, за допомогою якої можна досягти «суспільного блага» [11, с. 40].

Під час вирішення складних юридичних проблем Г. В. Лейбніц насамперед активно застосовував філософську методологію, в якій важливу роль відіграють закони тотожності та суперечності [12, с. 51]. «Геній Лейбніц, – зазначає І. Нарський, – вніс діалектичний початок в творчу думку Німеччини. Його вчення виявилось тією основою, на якій сформувалась німецька класична філософія» [13, с. 225].

Уся науково-теоретична та практична діяльність Г. В. Лейбніца була спрямована на благо суспільства та розвиток прогресу.

Висновки. В історії європейської, світової науки та культури видатному німецькому вченому, філософу, юристу, історичу і дипломату Г. В. Лейбніцу належить одне із чільних місць. Мислитель у своїй теоретичній і практичній діяльності був не лише новатором і знавцем наявної юриспруденції, а й визначним практиком, що зробив вагомий внесок у вивчення, аналіз і систематизацію всіх нормативно-правових актів. Його вважають видатним юристом Німеччини. Г. В. Лейбніц був одним із організаторів створення наукових установ Англії, Італії, Німеччини, Росії та Франції. Його ідеї сприяли розвитку філософсько-правової, політичної думки щодо регулювання соціальних питань із метою поліпшення життя народу.

Вирішуючи соціальні проблеми, мислитель вніс цікаві пропозиції щодо реформ податкової системи, ліквідації кріпосного права і введення громадського самоврядування.

Соціально-філософські та правові ідеї Г. В. Лейбніца мали неабиякий вплив на наукову творчість: Гетеля, Гете, Лесінга, Фейербаха, Шелінга, Шіллера та ін.

Г. В. Лейбніц убачав сенс свого життя в удосконаленні суспільства і тому надавав перевагу науці, що в майбутньому стане могутньою силою соціального прогресу.

Мислитель попереджав наступні покоління про небезпеку, коли наука слугуватиме війні й агресії.

Нині цей погляд німецького мислителя є надзвичайно актуальним. Він постійно виступав за вдосконалення державно-правових інституцій, закликав існуючу владу і монархів Європи бути справжніми захисниками прав і свобод людини.

Мислитель наголошував, що народ має право боротись із наявною антиправовою, антигуманною, злочинною владою та її правителями, захищаючи свої права і свободи.

Нині аналіз наукової діяльності видатного мислителя та філософа є важливим із погляду захисту прав, свобод і законних інтересів людини та громадянина у сучасному українському суспільстві.

1. Лейбниц Г. В. Историческое введение к опытам Пачидия / Г. В. Лейбниц // Сочинения в четырех томах. – М.: Мысль, 1984. – Т. 3. – С. 409–411.

2. Деборин А. М. Готфрид Вильгельм Лейбниц как социальный мыслитель / А. М. Деборин // Вопросы философии. – 1961. – № 3. – С. 97–107.

3. Історія філософії: підручник / В. І. Ярошевець, І. В. Бичко, В. А. Бугров та ін.; за ред. В. І. Ярошовця. – К.: Вид. ПАРАПАН, 2002. – 774 с.

4. Лейбниц Г. В. Сочинения в четырех томах / Г. В. Лейбниц; ред. и сост. А. Л. Субботин. – М.: Мысль, 1984. – Т. 3. – 734 с.

5. Спокойный Л. Философия Лейбница. Научно-популярный очерк / Л. Спокойный. – Ленинград–Москва: Государственное социально-экономическое изд-во, 1933. – 91 с.

6. Погребыский И. Б. Готфрид Вильгельм Лейбниц / И. Б. Погребыский. – М.: Наука, 1971. – 318 с.

7. Энгельс Ф. О разложении феодализма и возникновении национальных государств / Ф. Энгельс, К. Маркс. – М.: Государственное изд-во политической литературы, 1962. – Т. 21. – 745 с.

8. Лейбниц Г. В. Сочинения в четырех томах / Г. В. Лейбниц. – М.: Мысль, 1982. – Т. 1. – 725 с.

9. Славнейшему мужу Томасу Гоббсу Готфрид Вильгельм Лейбниц / Лейбниц Г. В. Сочинения в четырех томах / Г. В. Лейбниц. – М.: Мысль, 1982. – Т. 1. – С. 112–114.

10. Лейбниц Г. В. Сочинения в четырех томах / Г. В. Лейбниц. – М.: Мысль, 1983. – Т. 2. – 686 с.

11. Майоров Г. Г. Лейбниц как философ / Г. Г. Майоров; ред. и сост. А. Л. Субботин. – М.: Мысль, 1984. – Т. 3. – С. 3–40.

12. Субботин А. Л. Логические труды Лейбница / А. Л. Субботин. – М.: Мысль, 1984. – Т. 3. – С. 41–53.

13. Нарский И. С. Готфрид Лейбниц / И. С. Нарский. – М.: Мысль, 1972. – 239 с.

Ряшко Е. В., Остапенко Л. А. Социально-правовые концепции в теоретической и практической деятельности Г. В. Лейбница (до 300-летия со дня смерти)

Проанализованы некоторые вопросы многоаспектной теоретической и практической деятельности в социально-правовой сфере немецкого мыслителя Г. В. Лейбница. Замечено, что среди выдающихся личностей западноевропейской науки и культуры видное место принадлежит гениальному немецкому ученому, энциклопедисту, философу, логик, юристу, математику, историк и дипломату Г. В. Лейбницу.

Указано, что мыслитель был не только выдающимся ученым и просветителем, но и талантливым организатором научной деятельности, которая прежде всего была направлена на создание научных учреждений в Англии, Германии, Франции, Италии, России.

Отмечено, что Г. В. Лейбниц активно участвовал в общественной и политической жизни, творчески и напряженно работал, в частности в сфере юриспруденции Германии, он принадлежит к когорте выдающихся юристов Европы.

Ключевые слова: *деятельность, право, государство, наука, юриспруденция, логика, теория, практика, законы, законность, справедливость.*

Ryashko O. W., Ostapenko L. O. Social and legal concept in theory and practice of G. W. Leibniz (to the 300 anniversary from the date of death)

The place of honor belongs to German thinker Wilhelm Gothru, one of the outstanding thinkers of the West European science and culture. Leibniz went down in history as a brilliant scientist, encyclopedist, philosopher, logic, lawyer, historian and diplomat.

The German philosopher was not only a great promoter of their research and theoretical ideas, but also actively implement them in practice. Leibniz by his work was ahead of its time in several centuries, especially in mathematics and other Sciences. Socio-legal problems the solution of which Leibniz worked all his life take an important place in scientific and practical activities. Leibniz as a philosopher deeply studies and analyzes the nature and development of society, state and law. He reveals of close relationship between them, focusing on the role of the state and the rulers (government) to resolve existing socio-economic and legal problems. The philosopher, as a humanist was an active fighter for the rights and freedoms of a person, appeal the monarchs of Europe to do everything possible to avoid interstate conflict and war. Leibniz an active promoter of science and the researches made a huge contribution to create scientific institutions in England, Germany, France, Italy and Russia. Leibniz is considered to be an outstanding predecessor of German Classical philosophy, his ideas served to be a reference point in its further development. The thinker worked in the field of jurisprudence fruitfully and creatively. As a lawyer he made a significant contribution to the studying, analysis and systematization of normative-legal base existed in Germany. Scientific-theoretical and public work of the German philosopher in our time has not lost its relevance and social value. Appreciating the role of science Leibniz saw that because of development of the forces of science destruction are improved, forces of the war which can become uncontrollable, lead to tragic consequences. This idea of the scientist is extremely relevant in our time. Leibniz is a thinker-humanist, who all his life devoted to serving science and progress.

The glorious name of the philosopher is forever entered in history of world science and culture.

Key words: *society, law, science, theory, practice, logic, state, law, law, law, justice.*

Стаття надійшла 17 листопада 2016 р.